

В.Шевченком монографію «Православно-католицька полеміка та унійна проблематика в Руси-Україні доберестейського періоду» (36 д.а.) та В.Титаренко «Прогнозування в релігійній сфері: історія і сучасність» (16д.а.). Не видруковано ці праці переважно із-за фінансових труднощів. На 70% маємо словниковий запас «Української Релігієзнавчої Енциклопедії». Плануємо видрук 1-го тому її в 2018 році.

## **5.2 «РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНИ В ОСОБАХ ЙОГО ДІЯЧІВ І ДОСЛІДНИКІВ» - ПІДСУМКОВА ПРАЦЯ НАУКОВЦЯ**

### **5.2а Монографія А.М.Колодного - фундаментальний дослідницький проект**

Монографія А.М. Колодного «Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників» (К.: Інтерсервіс, 2017) присвячена актуальній, як на сьогодні, темі – з'ясуванню значимості особи в історії і нинішніх процесах релігійного життя України, виявленню ролі знаних українських богословів і мислителів у визначенні й корегуванні його процесів, пошук ціннісних орієнтацій на українотворчі дії.

Праця А.Колодного значима не тільки для нашої філософської та релігієзнавчої науки, а й для українського богослов'я, бо ж релігійне життя України внаслідок переплетення на його теренах історії багатьох християнських конфесій, ісламу, іудаїзму, залишків неоязичництва, а останнім часом – з'яви більше сотні нових релігійних течій, через своє активне і різноманітне включення в суспільні процеси виявилось часто україно-національно незорієнтованим, найбільш конфліктогенним і залежним від впливів на нього зовнішніх чинників, зокрема Ватикану і Московського Патріархату, ісламських центрів. Ця конфліктність своєрідно вийшла на національні кордони, постала навіть одним із чинників міждержавних відносин. Так, втручаючись в релігійне життя України, Російська Православна Церква тримає під своїм впливом і зорієнтованістю на так званий «руський мир» вірян найбільшої в Україні релігійної спільноти – Української Православної Церкви, вселяє у їх свідомість переконання у відсутності такого етносу, як український, неприродності української мови, бо ж то є суржик російської з польською, відсутності агресії Росії проти України, бо ж то є громадянська війна тощо.

І хоча останнім часом до вивчення проблем історії саме українського релігійного життя прикута увага багатьох вітчизняних науковців, все ж не можна визнати, що вони знайшли своє вирішення у всій їх змістовній повноті. При цьому на релігієзнавчих розмірковуваннях сьогодення відчуваються ще певною мірою сліди недавніх атеїстично зорієнтованих описань історії релігії в Україні, зокрема сприйняття християнства (частіше у православному його вияві) як загалом гальмівного чинника суспільного поступу, оцінка греко-католицизму як історичного прислужника польських анексієвих планів, розгляд релігійних інституцій як гальма духовного поступу тощо.

Відповідно до актуалізованих сьогоденням проблем релігійного життя, стратегії і форм їх вирішення професором була визначена структура рецензованої нами монографії. Праця складається із Передслова, п'яти розділів, Післяслова та по датах поданої інформативки «Релігійна історія України в датах і особах».

У Передслові книги дається загальнофілософське бачення проблеми ролі особи в релігійному житті. Тут варте уваги вицитування автором природних і штучних релігій, з'ясування процесу творення певним релігійним діячем конфесії, яка зрештою часто називається його іменем.

У першому розділі праці «Православ'я і греко-католицизм України в особах їх діячів» автор дає своє бачення діяльності таких авторитетів православ'я, як Петро Могила, Ларіон (Огієнко), патріархи УПЦ КП Володимир і Філарет, митрополит Онуфрій. Серед

діячів греко-католицизму заслужили увагу дослідника Андрей Шептицький, Йосиф Сліпий, Любомир Гузар і Святослав Шевчук.

Другий розділ праці - «Нові релігії теренів України в особах їх творців» - дає знання про десять із десь біля сотні наявних нині в Україні нових течій. Тут увагу рецензентів привернув Лев Силенко – будівничий Рідної Української Національної Віри, власне єдиної з нових конфесій, сформованої українцем.

Розділ третій - «Мислителі України про місце релігії і Церкви в її історії» - для нас виявився найбільш цікавим саме тим, що тут А. Колодний дає своє, подеколи нетрадиційне бачення світогляду низки українських духовних діячів. Зокрема, нашу увагу привернуло осягнення автором світоглядного спадку Сковороди, Шевченка, вільнодумності Івана Франка, атеїстичного релігієзнавства М.Павлика, забутого в Україні філософа релігії М.Боголюбова.

Четвертий розділ «Мислителі української діаспори про місію релігії і Церкви в контексті української історії» цікавий зокрема тим, що переважно з кожним із постатей статей автор мав особисті творчі зв'язки.

Розділ п'ятий «Релігієзнавці України недавніх років в їх наукових здобутках» розпочинається критичним аналізом науки про релігію радянських років, дається творчий портрет відомих дослідників того часу (В.Танчер, Б.Лобовик, П.Косуха, Є.Дулуман). В цьому розділі А.Колодний описує стан сьогодишньої релігієзнавчої науки України, аналізує її здобутки, проблеми і перспективи.

Автор при написанні книги дотримувався принципу не писати про ще живих релігієзнавців, а тому цим дещо збіднив зміст п'ятого розділу, хоч про це йде мова в редактованій ним монографії «Релігієзнавча думка України другого тисячоліття» (К., 2013).

Варто наголосити на тому, що монографія А.Колодного є першим науковим дослідженням саме *ролі особи* в релігійному житті (і не тільки конфесійного діяча, а й мислителя-богослова). Похвально, що автор розпочав свою працю із з'ясування ролі Ісуса Христа в постанні однієї із світових релігій. А.Колодний вийшов при цьому за межі богословського витлумачення Ісуса як Сина Божого і подає його як історичну постать.

Треба також зазначити, що наукова розвідка А. Колодного виконана в річищі світових тенденцій у сучасному релігієзнавстві, зокрема в підході до розгляду проблем постання окремих конфесій не як якогось незрозуміло десь оптово з'явленого духовного явища, а як творива релігійно мислячої особи, яка по-своєму бачить світ надприродного і дає цьому своє витлумачення.

До написання праці, зокрема концептуального розгортання змісту монографії, А. Колодним залучено не лише величезний масив сучасної історико-філософської, релігієзнавчої і богословської літератури, а й досвід особистої участі автора в різних процесах релігійного життя України, безпосереднє спілкування його із знайомими діячами сьогодишнього релігійного життя України – патріархами УПЦ КП Володимиром (Романюком) і Філаретом (Денисенком), предстоятелями УГКЦ Любомиром Гузаром і Святославом Шевчуком, засновником РУНВіри Левом Силенком та багатьма іншими релігійними діячами, особисто причетними до низки релігійних подій і процесів сьогодення.

Українське релігієзнавство сягає своїм корінням доби Київської Русі. Елементи його ми знаходимо у збережених нащадками писемних творах того часу. Проте слушною тут є думка А.Колодного, що до XIX століття релігієзнавство в Україні розвивалося переважно в його богословській формі. Помітною його сторінкою тут є творчий доробок професорів Києво-Могилянської Академії. В богословських курсах, що читалися в Академії,

особлива увага приділялась апології християнського розуміння Святої Трійці, Святих таїнств тощо. Професори-могилянці прагнули чітко розмежувати, структурно відокремити філософію і теологію. В книзі А.Колодного це вдало показано при аналізі творчої спадщини Петра Могили.

Вартою уваги є також думка А.Колодного, що українське світське релігієзнавство не має власної професійної традиції. Воно розвивалося переважно в контексті суспільно-політичної та філософської думки України XVII-XX ст. При цьому українські мислителі не прагнули з'ясувати, що таке релігія, в чому її особливість як духовного явища. Для них вона поставала як якийсь утаємничений феномен, природа якого не потребує або не може бути з'ясованою теоретично, звичними методами мислення. Вони вважали, що релігію легше збагнути шляхом описання її функціональності. Оскільки значення різних конфесій християнства в поступі українства було надто суперечливим, то це пояснює, наголошує А.Колодний, наявність різних оцінок українськими мислителями природи релігійного феномену, його впливу на національне життя. При цьому автор книги обстоює думку, що наші мислителі прагнули в той чи інший спосіб поставити християнство на службу національному розвитку. Якщо Григорій Сковорода намагався втілити це через заклик до утвердження кожного зокрема в принципах християнського життя, пізнання “сродності” свого покликання в ньому, то кирило-мефодіївці висловлювали ідею місійної ролі українства в слов'янському світі. Якщо Тарас Шевченко закликав Бога зглянутися на злидні та нещастя рідного йому народу, ладен був навіть “проклясти” Бога за бездіяльність, якусь очікуваність, то Іван Франко прагнув підпорядкувати релігію культурному розвитку українства.

Суспільну думку України, зауважує А.Колодний, також характеризує прагнення повернути релігійні інституції на шлях служіння інтересам простого народу, вивести їх із підпорядкування “сильних світу” цього. Так, Тарас Шевченко закликає проповідників релігії за законами Апостолів любити ближнього свого, любити на ньому не шкіру, а душу. Михайло Драгоманов, розглядаючи релігію як справу сумління кожного, в такий спосіб обстоював ідею поліконфесійності українського народу, заперечував наявність в Україні якоїсь однієї національної релігії, що буцім-то через це має право на якийсь особливий статус в політичному і духовному житті.

Тривалий час в різних публікаціях в Україні всіляко утверджувалася думка про домінування в поглядах українських мислителів антирелігійної орієнтації. Проте такі твердження, на думку А.Колодного, швидше були даниною офіційній версії про матеріалізм як магістральний напрямок людського думання, ніж науковим відтворенням дійсного характеру світоглядних устремлінь суспільної думки України. Українських мислителів усіх часів дійсно характеризує наявність вільнодумчої тенденції, втім до відвертої антирелігійності вона доходила, як це показано в книзі, хіба що в творчості М. Драгоманова, І.Франка, М.Павлика й Лесі Українки. Що ж стосується попередніх століть, то тоді вільнодумство виражалося скоріше в формі антиклерикалізму, релігійного скептицизму, інакомислія й індивідуалізму, у декого – пантеїзму. В цьому контексті плідним є бачення автором книги поглядів Сковороди, Шевченка і Потебні. Пошуки шляхів виходу з національної кризи й деградації виводили українських мислителів на загальнолюдські принципи співжиття. Оскільки останні найбільш чітко проявилися в релігійному світобаченні, то такі пошуки зрештою зводилися до думки про можливість ґрунтування національного поступу на підвалинах релігійного чинника.

Як окрема сфера наукового знання, релігієзнавство в Україні, гадає А.Колодний, починається з творчого доробку ідеологів громадського руху і насамперед пов'язане з іменами Михайла Драгоманова й Олександра Потебні. Саме у них знаходимо спроби

дати визначення релігії, з'ясувати шляхи появи релігійних вірувань, розкрити функціональну природу релігійного феномена, його місце в духовному житті людства.

В історико-філософській літературі не існує однозначності в оцінках ставлення до релігії Івана Франка. І тут вартими уваги є розмірковування з теми А. Колодного. Відомо, що Франко не вірив в особистого Бога, вважав його ідею витвором людської духовності, виявом прагнення людини до абсолюту, а біблійні оповіді – відображенням певного рівня розвитку уявлень про світ людини. Проте для Франка релігія – це не лише віра в якісь “надземні вищі істоти, обдаровані вищою силою”, не лише віра в душу. “До релігії, - зауважував він, - належить також чуття, любов до тої вищої істоти, й до інших людей, любов до добра і справедливості, а в кінці також добра воля, постанови жити і самому так, щоб наближувати себе й інших до тої вищої істоти”. Відтак “правдива релігійність” І. Франка ґрунтується на вірі у вищу справедливість, вартісність діяння людини відповідно до морального ідеалу, що є виявом розумного внутрішнього переконання і пізнання світу. Атеїст, на думку письменника, – не той, хто кидається в бій з релігією, а людина, що, не очікуючи постійної допомоги і сприяння Бога, оскільки наділена ним свободою волі, горить бажанням “добувати хоч синам, як не собі, кращу долю в боротьбі”. Франко чітко розмежовував релігію як вид духовності і церкву як організацію віруючих, вказував на їх різну роль в суспільному розвитку взагалі і в житті етносу зокрема. Релігієзнавство Франка заслуговує окремого вивчення.

Розгляд різноманітних проблем історії релігії в Україні бачимо в оглядні автором монографії творчого доробку М. Грушевського, В. Липинського, А. Річинського, І. Огієнка. Похвальним є включення автором в український мислительний світ праць з філософії релігії М. Боголюбова. Очікуємо, що при видруку другим виданням цієї монографії в ній з'являться статті про Оріхівського, Костомарова і М. Поснова, про В. Нічик і В. Горського. Не зрозуміло, чому А. Колодний не написав окремі параграфи про таких знаних в Україні релігієзнавців з його ж Відділення як Петро Яроцький чи Олександр Саган, Валерій Климов чи П. Павленко. Тут місце мало б знайтися і Людмилі Филипович, яка роками працює в нашій Києво-Могилянській Академії, відзначаючи нові методи і форми зацікавлення студентів релігієзнавством.

У великому боргу філософській інституції України перед мислителями української діаспори. І тут слово вдячності варто висловити А. Колодному, який упорядкував, відредагував і видрукував окремими книгами вибрані праці таких богословів-філософів діаспорного зарубіжжя, як Іван Музичка, Іван Шевців, Іван Ортинський, Степан Ярмусь, Володимир Олексюк, Арсен Річинський. Готові до видруку вибрані твори Юрія Мулика-Луцика, готуються В. Яніва, А. Великого, Д. Блажейовського, Діонізія Ляховича. В рецензованій тут нами праці є статті про кожного із цих мислителів.

У незалежній Україні релігієзнавство як наука набуло нових рис. Його дослідницькими принципами, наголошує А. Колодний, очолюючи єдиний академічний колектив із фаху, стали об'єктивність, історизм, позаконфесійність, світоглядний плюралізм та ін. У Відділенні релігієзнавства ІФ НАНУ, релігієзнавчих підрозділах вищих навчальних закладів наявна активна, систематична робота з досліджень актуальних проблем філософії, соціології, історії та феноменології релігії, сучасних релігійних процесів. Свій розвиток в Україні дістало й богословське релігієзнавство у вищих духовних закладах.

При читанні праці А. Колодного вражає вміле використання ним різноманітні методологічних підходів до описання релігійних феноменів, яким відзначається українська суспільна думка. Автор виокремлює наявність в українському релігієзнавстві низки його різновидів – вільнодумче, лінгвістичне, атеїстичне, політичне, правознавче та ін., дає їх коротке описання

Вагомим є особистий внесок А.М. Колодного в розбудову категоріально понятійного апарату релігієзнавства, вичленування і визначення проблемного поля порівняно нових релігієзнавчих дисциплін – політології, правології та етнології релігії, конфесіології релігії, дисциплінарного і практичного релігієзнавства, видрук з цих дисциплін навчальних посібників, включення їх в навчальний процес на релігієзнавчих спеціалізація низки університетів. Зокрема у нас, в Університеті «Києво-Могилянська Академія», з ініціативи А.Колодного було запроваджено навчальний курс «Релігієзнавство - 2» (краще його б назвали «Конфесіологія релігії»), який досі користується запитом у студентів. Кожне із занять з цього курсу проводиться в храмі, молитовному будинку чи офісі однієї з конфесій, де про свою конфесію за визначеним викладачем планом читає лекцію переважно її перша особа – патріарх Філарет, предстоятель УГКЦ Святослав, нунцій Апостольської Столиці, муфтії ДУМУ УММА Саїд Ісмаїлов, Ач'юта-дас у крішнаїтів, протестантські діячі.

Загалом варто визнати, що професору А.М.Колодному належать розробка нових напрямів розвитку релігієзнавства, зокрема історіософії релігії, етнології релігії, конфесіології релігії, дисциплінарного релігієзнавства, практичного релігієзнавства. Методологічні засади релігієзнавчих досліджень визначені у видрукуванні ще в 2000 році за його редакцією фундаментальній праці «Академічне релігієзнавство».

Вважаємо, щоб зрозуміти у всій повноті бачення А. Колодним України релігійною, варто прочитати не лише цю нами рецензовану працю, а й його монографії: «Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан» (1996), «Релігія в духовному житті українського народу» (1999), «Релігія і Церква в демократичній Україні» (2000), «Україна в її релігійних виявах» (2005), «Релігійне сьогодення України» (2009), «Історіософія релігії» (2013) та ін. Важливо опрацювати фундаментальну, видруковану за редакції і авторства А.Колодного, десяти томну «Історію релігії в Україні» (1996-2014).

Усе зазначене вище свідчить про те, що монографія «Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників» виконана на високому теоретичному рівні, відповідає світовим тенденціям і стандартам у галузі вивчення історії релігії, ролі особистісного чинника в ній, може бути використаною як навчальний посібник при вивченні спецкурсів з української релігійної історії, як довідковий матеріал про конфесії для держслужбовців.

**Марина ТКАЧУК,**  
**доктор філософських наук, професор НаУКМА**

### **5.26 Доробок з історії українського релігієзнавства**

Хоч витоки української релігієзнавчої думки ми знаходимо ще в писемних джерелах Київської Русі, але десь до кінця XVIII-початку XIX століття релігієзнавство в Україні розвивалося переважно в його богословській формі. Помітною сторінкою тут є доробок професури Києво-Могилянської Академії. Світське ж релігієзнавство не має в Україні своєї професійної традиції. Елементи його віднаходимо переважно в контексті філософської і суспільно-політичної думки України XIX-XX століть. Як окрема сфера гуманітарного знання, воно з'являється в ідеологів громадського руху (М.Драгоманов, О.Потебня). Проте мислителі того часу не були зорієнтовані на сутнісний аналіз релігії як форми світобачення. Вони скоріше вдавалися до розкриття її функціональної ролі і щонайбільше – ролі в національному поступі українства.

Висловлені вище нами думки А.Колодний засвідчив аналізом в третьому розділі своєї праці творчої спадщини Івана Вишенського, Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Івана Франка, громадівців.

Нас привабив своєю новизною четвертий розділ праці, яким А.Колодний першим вводить в науковий обіг думки мислителів-богословів української діаспори. Тут важливим є не тільки особливе світобачення кожного із заявлених в монографії мислителів, а й зорієнтованість їх (а це важливо нині для України) на збереження українства в українській діаспорі, визначення ролі церковного чинника в цих процесах.

Нас привабила ще й та україноцентричність, яку виявляє А.Колодний при аналізі творчих здобутків мислителів і богословів, його затурбованість долею Української церкви й української мови, затурбованість тим, що одна із найбільших конфесійних спільнот України – Московсько-Православна Церква - по суті відкрито пропагує ворожу нам ідеологію «руського мира». Похвально, що без якихось приглушених оцінок автор піддає критиці не лише московського патріарха Кирила і його слугу в Україні митрополита Онуфрія, а й Апостольську столицю, яка відзначалася протягом століть своєю антиукраїнськістю, виявленою й нині братанням в Гавані папи Франциска із патріархом РПЦ Кирилом, заявами глави Римо-Католицької Церкви України Мокшицького, що Галичина – то «польські креси».

Відомо, що ще в 1686 році Московська Церква поглинула Київську митрополію. З'ява Церкви Київського Патріархату відродила Українське Православ'я. Звертаючись до праць Петра Могили, Івана Огієнка, Арсена Річинського, автор вказує на шляхи деоросіянення Православ'я України, подає ті конкретні чинники, слугування якими дасть можливість вибудувати в Україні саме **Українську** Православну Церкву.

Як порада на наступне: включити в контекст розмірковувань думки Оріхівського, задати про дослідження Києво-Могилянської Академії творчим колективом Валерії Нічик, не забути Костомарова і Лесю Українку.

Книжка, написана проф.А.Колодним, є однією з небагатьох наукових розвідок, присвячених саме релігієзнавчому осмисленню проблематики, яка була об'єктом постійної уваги саме українських мислителів і богословів. В нашій науковій літературі, а тим більше в навчальній, відсутні подібні книзі А.Колодного, фундаментальні праці. Монографія А. Колодного є вагомим внеском в розробку проблеми ролі особистісного чинника у сфері релігійного життя. Слід зазначити, що рецензована робота є подальшим розвитком ідей, оприлюднених у попередніх публікаціях автора, присвячених обґрунтуванню автором особливостей української релігійної історії, формування власне української релігійної духовності.

Наукова монографія А. Колодного “Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників” виконана на високому науковому рівні. Вона може зацікавити і фахівців (філософів, релігієзнавців, викладачів історії української філософії та релігієзнавства), і пересічного читача, який переймається питаннями релігійного життя України.

Своєю книгою А.Колодний включив в історико-релігієзнавчий контекст України низку мало знаних українських мислителів, не дав загубитися їм як релігієзнавцям з плином часу. Праця може прислужитися підтримці для написання вузівського навчального посібника з історії українського релігієзнавства.

**Анатолій ЄРМОЛЕНКО,  
доктор філософських наук, професор**

### **5.2в Українськість релігійного життя: вимога часу**

Праця А.Колодного «Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників» є надто актуальною для сьогодення, коли релігійний чинник проникає у всі сфери суспільного і духовного життя, коли проукраїнські Церкви благодійництвом і капеланством включені у збройну боротьбу українського народу із московським

агресором, а утвердженням високих моральних засад християнства відвертають відродження в країні грабіжницького олігархату.

Знаємо, що наша країна нині переживає складні процеси свого національного відродження, розбудови саме *Української* України. Нова влада за роки незалежності так і не спромоглася на вироблення засад творення саме українського соціуму, визначення шляхів формування в громадян країни саме української ментальності.

Автор книги професор А.Колодний відомий як активний впроваджувач українського у різні сфери релігійного життя. З його участі постала Церква Київського Патріархату, відбувалися відроджувальні процеси в Українському греко-католицизмі. А.Колодний обстоює необхідність розбудови саме Українського Православ'я, цебто такого, яке зникло після поглинення Московським Патріархатом Київської митрополії ще в 1686 році. Як свідчить монографія, автор при виокремленні й описанні рис саме Українського Православ'я (соборність, демократизм, євангелістськість, народність та ін.) творчо користується богословськими працями митрополитів Петра Могили й Іларіона (Огієнка), богословів Арсена Річинського та Степана Ярмуса.

Різні оцінки в українських мислителів і богословів одержав Берестейський Собор 1596 року і його плід - Українська Греко-Католицька Церква. Рецензована праця присвячує окремі статті як церковним діячам УГКЦ – А. Шептицькому, Й. Сліпому, І. Прашку, Л.Гузару й Святославу Шевчуку), так і греко-католицьким богословам - І.Музичці, І. Шевціву, І. Ортинському, Дм. Блажейовському. А.Колодний при цьому аргументує думку про велику національну значимість постанов на українських теренах саме Греко-Католицької Церкви. Останнє він вбачає насамперед в тому, що саме Берестя відвернуло можливість повного обмосковлення, а чи ж полонізації українців, зберегло Український Східний обряд і українську мову в богослужінні.

Кожний параграф книги А.Колодного вражає своїми авторськими (подеколи й спірними) оцінками українських діячів сфери релігійного життя, богословів чи мислителів (а таких в книзі аж 50). Це засвідчує велику самотність української духовності, що належно не освоєний наш мислителів багаж. До нього дослідник додає ще й здобутки мислителів української діаспори.

Книга важлива ще й в контексті відвернення прагнень нашого сусіда-колонізатора україні для своєї історії видатних українських релігійних діячів, зокрема Володимира Великого, Петра Могили та ін.

Параграфами, присвяченими П.Могилі, А.Річинському та І. Огієнку, А.Колодний розв'язує питання природи національної церкви, визначення її ознак і шляхів розбудови в Україні. При цьому обґрунтовується право українців на свою православну автокефалію, виокремлюються ті риси, які мають її характеризувати.

Особливу увагу А.Колодний приділяє проблемі мови церковно-релігійного життя. Користуючись творчим здобутком митрополита Іларіона (Огієнка), Арсена Річинського та Степана Ярмуса, він обстоює право української мови на богослужбовий вжиток, відзначає використання саме російської мови Московсько-Православною Церквою в насадженні в Україні ідеї «русского мира».

Деякі параграфи праці А.Колодного говорять про свій зміст вже своїми назвами: «Патріарх Кирило - духовний окормлювач московських зазіхань на Україну», «Анафема Мазепи має політичний, а не духовний підтекст», «Огієнко про право України на свою православну автокефалію» та ін.

Очоловане А.Колодним Відділення релігієзнавства Національної Академії наук України активно співпрацює із товариством «Просвіта ім. Тараса Шевченка» у проведенні низки україноцентричних заходів, зокрема тематичних конференцій,

упорядкуванні і видруці наукових збірників тощо. Так, на 2018 рік ми вже визначилися у проведенні надто актуальної тематично конференції «Мова церковно-релігійного життя».

Зміст опрацьованої нами книги А.Колодного дає можливість зробити висновок, що монографія талановито і цілісно актуалізує значимі для нашого сьогодення проблеми. З добротним доробком автор відзначив своє 80-річчя. Впевнений, що так як А.Колодному - головному редактору десяти томної «Історії релігії в Україні», вдалося завершити роботу над проектом, нагородженим Чижевськівською премією, незважаючи на різноманіття труднощів, він з таким же успіхом в ближні роки видрукує й нову фундаментальну працю - «Українську Релігієзнавчу Енциклопедію». Ми чекаємо від нього також актуальну як на сьогодні працю – індивідуальну чи колективну - «Проблеми мови церковно-релігійного життя». Конфесії мають не просто існувати на українських теренах, а й бути активними суб'єктами українського національного життя. Українська мова має бути у них богослужбовою,

**Павло МОВЧАН,**  
**Голова Всеукраїнського товариства «Просвіта»**  
**імені Тараса Шевченка**

### **5.2г Фундатор історико-філософського релігієзнавства**

Передовсім необхідно відзначити широку і ґрунтовну історико-філософську аналітику у науковому доробку А.Колодного релігійного життя України в різних його конфесійних виявах – православ'я, католицизму, протестантизму, нових релігій. Автор тривало і глибоко вивчав осмислення релігійного життя мислителями різних епох в історії України. Рецензована нами праця А.Колодного «Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників» є першим релігієзнавчим дослідженням, методологічним підґрунтям якого є потрактування історико-філософського процесу релігійного життя в Україні у співвідношенні з визначальними характеристиками різних епох – від Київського християнства до сучасності. У цьому контексті автор характеризує видатних особистостей православ'я і греко-католицизму в Україні та в українській діаспорі, поєднуючи компаративістський підхід із тезою про глибинні архетипи української духовності, що було властивим для історико-філософської методології Д.І.Чижевського

Відтак, дослідження сучасного релігійного життя в Україні автор монографії пов'язує з особливістю українського християнства, яке проявляється в його дуалістичності, амбівалентності, що призвело до виникнення в Україні двох гілок Вселенської церкви – Східної і Західної та їх взаємопереплетення. Так розпорядилася історія, що в Україні паралельно існують одна з найбільших Православних церков у світі й найчисельніша Греко-католицька Церква. Національні і духовні інтереси України вимагають усвідомлення унікальної природи цієї християнської спадщини як духовного надбання, що має розвиватися за принципом взаємозбагачення і взаємодоповнення. Саме про це йдеться в розділах монографії «Православ'я і греко-католицизм України в особах її діячів» і «Мислителі України про місце релігії і церкви в її історії».

Варто відзначити ще одну особливість цього фундаментального дослідження професора А.М.Колодного, яке ґрунтується на релігієзнавчому плюралізмі, який утверджує розмаїття релігійних церков і релігійних організацій без уніфікації і монополізації будь-якої з них, без зверхності й претензій на єдину істинну, виключно сотеріологічну, авторитетну й панівну в конфесійному світі.

Крім того, праця А.Колодного значима тим, що він вводить в історію релігієзнавчої і богословської думки України, чим не піддає їх забуттю, знаних богословів-релігієзнавців української діаспори Ст.Ярмуса, І.Музичку, І.Шевціва, І.Ортинського та ін. Для старшого

покоління українських релігієзнавців ХХ століття є значимим той розділ праці, де розглядається історія як радянського періоду релігієзнавчої думки в її значимих постанях, так і процес постання і формування релігієзнавства як специфічної сфери гуманітарного знання в роки незалежності України.

Це дозволяє оцінити автора монографії «Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників» як *фундатора історико-філософського релігієзнавства* – важливого напрямку філософської думки в Україні.

Власне все сказане вище може послужити підставою для Академії наук України визначити доктора філософських наук А.М.Колодного лауреатом премії імені Дмитра Чижевського 2017 року.

**Петро ЯРОЦЬКИЙ,  
доктор філософських наук, професор**

### **5.3 Рецензія на монографію професора Арістової А.В. «Феномен релігійної девіації: теоретичні нариси» (К., 2017)**

Нова книжка доктора філософських наук Алли Арістової «Феномен релігійної девіації: теоретичні нариси» у черговий раз демонструє стійке зацікавлення дослідниці міждисциплінарними дослідженнями і ґрунтовні знання в галузі суміжних наук, зокрема соціології, культурології, соціальній психології тощо. Якщо її перша монографія «Релігійні конфлікти в сучасному світі» показувала можливості застосування конфліктологічної методології в релігієзнавстві, то остання – присвячена тим евристичним горизонтам, що їх відкриває девіантологічна теорія і методологія, «прикладена» до аналізу релігійного середовища.

А.Арістова вдається до надзвичайно цікавої спроби концептуалізації нової сфери релігієзнавчих досліджень – щодо природи, детермінації, закономірностей, типів і форм, механізмів трансляції і наслідків релігійно-девіантної (відхиленої) поведінки. Проблематика, яка майже століття є «своєю» для соціології, лишилася майже неопрацьованою в релігієзнавстві, ба гірше – віддана на відкуп ЗМІ. Внаслідок цього серйозна проблема описується журналістами поверхово і зовнішньо, з елементами сенсації і скандалу.

А виявляється, можна ґрунтовно, «академічно» вести мову про вже сформовану девіантну субкультуру всередині релігійних спільнот, інституцій, структур, особливо церковних еліт; зважено й різнобічно аналізувати надзвичайно делікатні проблеми (див. розділи «Гомосексуалізм: на перехрестях між девіацією і нормою»; «Імідж церкви чи безпека дитини?». Авторка щоразу підкреслює: відокремлена (за законом) від держави церква не є відокремленою від соціуму і не захищена карантинном від суспільних хвороб, а глибоко інфікована усіма соціальними вадами. Авторка не боїться відкрито - всупереч існуючій традиції "не зачіпати церкву і релігію, бо ж це святе" - говорити про негативний досвід навіть домінуючих і дещо політично підтриманих конфесій. Церковне середовище так само виявляється хворим на клановість, корпоративність, корупційність, зловживання владою, деморалізацію, девіантні моделі поведінки. Але авторка робить це делікатно, не в образливих для церкви формах, посиляючись на відомі факти, прагнучи повернути увагу перш за все церкви до існуючих всередині неї негараздів. Манера викладу матеріалу спонукає до роздумів, до чесних висновків, до зняття апологетичного чи звинувачувального щодо церкви тону. Текст монографії відповідає тим класичним уявленням про академіну науку, в рамках якої можливе найбільш об'єктивне і факхове обговорення болючих для церкви і суспільства питань релігійного життя.

Авторці можна закинути недостатню цілісність роботи, але вона й сама це визнає,